

PRENOVITELJ SLOVENSKE PROZE IN TRŽAŠKO-KOPRSKI ŠKOF MATEVŽ RAVNIKAR

Ob 250. obletnici rojstva

Dejan Pacek

Matevž Ravnikar (1776–1845) je markantna, četudi danes v veliki meri spregledana in nerazumljena osebnost slovenske zgodovine in slovensko-italijanskega obmejnega prostora. Naštete okoliščine so bile odločilna spodbuda organizatorjem mednarodnega znanstvenega posveta o življenju in delu prenovitelja slovenske proze in tržaško-koprskega škofa. Dvodnevni posvet v Ljubljani in Trstu (18. in 19. aprila 2023) se je odvil pod okriljem Inštituta za zgodovino Cerkve Teološke fakultete Univerze v Ljubljani v sodelovanju z Društvom slovenskih izobražencev iz Trsta in Inštitutom za socialno in versko zgodovino iz Gorice. Častno pokroviteljstvo posveta sta prevzela ljubljanski nadškof metropolit msgr. Stanislav Zore OFM in tedanji tržaški apostolski administrator nadškof msgr. Giampaolo Crepaldi.

Referenti z obeh strani slovensko-italijanske meje so Ravnikarja predstavili v vlogi bogoslovnega profesorja in škofa, jezikoslovca in narodnega preroditelja, prevajalca in prirejevalca verskih in šolskih knjig, podpornika izobraževanja in dobrotnika. Pričujoči zapis povzema nekatere pomembnejše ugotovitve znanstvene monografije z dvajsetimi prispevki sodelavcev posveta, ki sta jo nedavno izdali in založili ljubljanska Teološka fakulteta skupaj s Celjsko Mohorjevo družbo ter Goriško Mohorjevo družbo. Luč sveta je ugledala v letu, ko mineva poltretje stoletje od Ravnikarjevega rojstva.

Matevžu Ravnikarju je zibelka stekla 20. septembra 1776 na Vačah. Kmečki in podložniški otrok – četudi je ta oznaka

relativna, saj je njegov oče imel status tržana, – je učenost, zaradi katere je Matija Čop kasneje zapisal, da »perklanja se mu vse po celim' Kranju«, začel nabirati v domačem okolju. Nadarjenega dečka so s podporo tamkajšnjega kaplana starši poslali na nadaljnje šolanje v Ljubljano. Oče Jurij je edinčev odhod menda pospremil s preroškimi besedami, da bo »Matevž nekoč še škof«. Po opravljeni maturi leta 1797 je izbral študij filozofije, ki je odpiral vrata do visokošolske izobrazbe. Leta 1799 je vstopil v ljubljansko bogoslovje in se vpisal na teološko fakulteto v okviru ljubljanskega liceja. Štiriletni teološki študij je zaključil v treh letih. Ljubljanski nadškof in metropolit Mihael Brigido mu je 29. januarja 1801 podelil tonsuro in štiri nižje kleriške redove (ostiariat, lektorat, eksorcistat, akolitat) kakor tudi višje stopnje zakramenta svetega reda: subdiakoniat 25. julija, diakonat 27. julija in prezbiterat (mašniško posvečenje) 31. julija 1802. Novo mašo je daroval v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja.

Zaradi izkazanih izrednih sposobnosti mu je bila že kot novomašniku zaupana služba rektorja bogoslovnega semenišča (do leta 1823) in profesorja dogmatike na teološki fakulteti (do



*Matevž Ravnikar
v škofovskem
ornatu. Vir: Jernej
Ravnikar, Tržaško-
koprski škof
Matej Ravnikar,
slavni pisatelj
in pedagog
slovenski, Družba
sv. Cirila in
Metoda, Ljubljana
1890, str. [III]*



leta 1827), kar je edinstven primer v zgodovini ljubljanske škofije. V vmesnem času se je preizkusil v vlogi profesorja verskih predmetov in nedeljskega pridigarja na filozofski fakulteti (1806–1817) ter profesorja pedagogike na teološki fakulteti (1817). V času Ilirskih provinc je bil kancler ljubljanske centralne šole (1810–1813), kjer je predaval dogmatiko in svetopisemske vede. Po obnovitvi avstrijske oblasti je bil štirikrat imenovan za enoletni mandat rektorja ljubljanskega liceja (1817, 1819, 1822, 1825). Poleg tega je v obdobju 1814–1827 zasedal mesto direktorja filozofskih študijev na istem liceju. Od leta 1817 do leta 1827 je bil stolni kanonik Lambergovega kanonikata in od leta 1827 do smrti častni kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja.

Ravnikarjevo ljubljansko obdobje se je sklenilo z imenovanjem za gubernijskega svetnika v Trstu, pristojnega za verske in šolske zadeve (1827–1830). Avstrijski cesar Franc I. Habsburško-Lotarinški ga je 18. septembra 1830 imenoval za škofa dve leti poprej združene tržaške in koprške škofije. Papež Gregor XVI. je zaradi spleta zunanjih okoliščin imenovanje potrdil po dobrem letu dni, 30. septembra 1831. Ravnikar je 18. decembra istega leta prejel škofovsko posvečenje v ljubljanski stolni cerkvi. Na začetku leta 1832 sta bili v Trstu (15. januarja) in Kopru (5. februarja) slovesni umestitvi novega škofa. Ravnikar je prvi novoimenovani tržaško-koprski škof in obenem prvi od štirih Slovencev, ki so do leta 1919 zasedali tržaško-koprsko škofovsko katedro. Umrli je v Trstu 20. novembra 1845, kmalu po dopolnjenem 69. letu starosti. Zadnje počivališče je našel na pokopališču pri Sv. Ani.

Navedena monografija, ki je obenem druga knjiga zbirke *Testes temporum* (Priče časov), uspe prikazati in ovrednotiti Ravnikarjevo široko zastavljeno javno delovanje ter preseči s tem povezane pristranskosti in poenostavljanja. V slovenskem primeru pogled na naslovnega junaka zožuje globoko zakoreninjeni stereotip, ki temelji na Prešernovi zbadljiviki na račun Ravnikarjevih slovničnih strupoti (»Gorjancov naših jezik potujčvavši / si kriv, de kolne kmet, molitve bravši.«). Delo prinaša precej novih spoznanj, med drugim, da je treba Ravnikarja



Ravnikarjev škofovski grb so njegovi nasledniki uporabljali vse do leta 1977, ko je bila obnovljena samostojna koprška škofija.

kot škofa presoјati znotraj manevrskega prostora, ki mu je bil dan v okviru avstrijskega državnega cerkvenstva, ki je Katoliško cerkev vpregel v službo države in jo postavil pod njen nadzor.

Mogoče še pomembnejša je ugotovitev, da za stališča, ki so mu večkrat pripisana in ga prikazujejo v negativni luči, ne najdemo potrditve v sočasnih virih. Tako se tudi očitki o Ravnikarjevi protitalijanski naravnosti, prisotni v historiografiji in publicistiki naših zahodnih sosedov, izkažejo za neutemeljene ali celo povsem izmišljene.

Ravnikarjevo življenje je bilo do škofovskega posvečenja pretežno povezano s šolstvom, v prvi vrsti

cerkvenim. S svojim vsestranskim, a zato nič manj temeljitim delovanjem je usmerjal vsebinski in organizacijski razvoj višjih izobraževalnih ustanov v Ljubljani. Analiza škofovega teološkega profila ga vsaj deloma razbremenjuje nehvaležnega slovesa janzenista, za kar je označen v prenekaterih literarnih zgodovinah in učbenikih. Pri obravnavi snovi v svojem katekizmu (1822) je močneje poudaril tiste, ki so v povezavi s človeško grešnostjo, vendar njegov ton ni zastrašujoč, temveč izrisuje podobo Boga kot dobrega Očeta in ne zgolj strogega sodnika. Ravnikarjev prispevek k razvoju slovenske teološke in verske terminologije ostaja trajen dosežek. Tako je pri prevajanju katekizma izbiral besede in oblike, ki so kasneje postale stalnica in so danes dokončno uveljavljene.

Ravnikar je bil eden izmed protagonistov slovenskega narodnega preroda. Leta 1815 je s pomočjo Žige Zoisa in Jerneja Kopitarja dosegel ustanovitev stolice za slovenski jezik na ljubljanskem liceju, s čimer se je pričela organizirana skrb za pravilnost in lepoto slovenskega jezika. V drugem in tretjem desetletju 19. stoletja je bil Ravnikar glavni izvrševalec Kopitarjevega programa slovenske kulture. Ta je dajal prednost književnosti za ljudstvo, in ne visoki literaturi za elito. Veliko truda je zato vložil v prevajanje in prirejanje knjig nabožne in izobraževalne vsebine. Njegovo najvplivnejše prevodno delo so *Zgodbe svetiga pisma za mlade ljudi* v štirih delih (1815–1817). Vztrajno prizadevanje za uveljavitev izvirno slovenskega pravopisja, glasoslovja in oblikoslovja v knjižnem jeziku ter dosledno izločanje

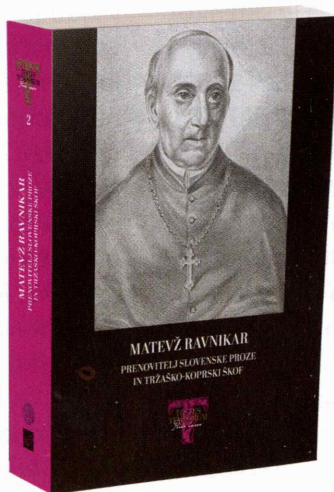
tujejezičnih prvin in vplivov mu je prineslo naziv »oče« oz. »reformat-
tor slovenske proze«. Ravnikarjev
prevajalski opus obsega tudi
neobjavljen prevod Peteroknjižja,
ki se ga je lotil skupaj z Jakobom
Zupanom.

Izkaže se, da najmanj vemo
o Ravnikarju kot škofu in da je
njegov lik v Trstu skoraj neznan.
V iskanju vsebinskih poudarkov
Ravnikarjevega škofovanja je tre-
ba vzeti v obzir, da sta se uprav-
ljanje škofije in cerkvena politika
dunajske vlade tesno prepletala.
Tržaško-koprska škofija je bila na-
rodnostno in posledično jezikov-
no raznolika, kar sta morala upo-
števati tako državna kot cerkvena
oblast, ki sta skupaj delovali zlasti
na šolskem področju. Dejstvo
ostaja, da je Ravnikar škofijo
prevzel v nezavidljivem stanju. Dela se
je lotil veliko zavzetostjo, obiskoval je
župnije, gmotno pomagal sobratom
duhovnikom, si prizadeval za njihovo
ustrezno izobrazbo, ob tem pa mu je
bila posebej pri srcu verska vzgoja mla-
dine. V Ravnikarjevem primeru smo
priča nekakšni stalni vizitaciji, ki jo škof
opravlja tako na terenu kot na daljavo,
medtem ko v luči cerkvenega prava in
državnih zakonov preverja tudi naj-
manjše podrobnosti.

Ravnikarjevo prizadevanje za kultivi-
ranje slovenščine ter njeno uveljavitev



*Nagrobnik škofa Matevža
Ravnikarja ob nekdanji pokopališki
kapeli pri Sv. Ani v Trstu
(foto: Jože Potrpin, 2023)*



v javnem življenju še danes služi
za zgled. Nadškof Zore je na
omenjenem posvetu v pozdravnih
besedah izpostavil Ravnikarjevo
prošnjo na dunajski dvor, v kateri
utemeljuje potrebo stolice za
slovenski jezik na ljubljanskem
liceju: »Sploh je pripoznana resni-
ca, da je kultura kakega naroda
v najbolj natanki zvezi s kulturo
njegovega deželnega jezika in
da se pri vsakem narodu zač-
nja višja kultura s spolnjenim
jezikom, zakaj bolj ko pravilno
govori in misli narod v svojem
deželnem jeziku, bolj razločni in
jasni so pojmi, s katerimi se izraža
prava razsvetljenost.« Učenjakovo
izjavo je nadškof v nadaljevanju
navezal na aktualno razpravo o
mestu in vlogi slovenščine kot
učnega jezika v slovenskem viso-
kem šolstvu: »Morda bi moral škof
Matevž Ravnikar tudi danes posla-
ti podobno spomenico na kakega
od naših dvorov, da bi se začeli
zavedati, kako pomembna je skrb
za jezik, s katerim se začenja višja
kultura v vsakem narodu.

*Dejan Pacek (ur.), Matevž Ravnikar:
prenovitelj slovenske proze in
tržaško-koprski škof (Testes
temporum; 2), Teološka fakulteta
Univerze v Ljubljani, Celjska
Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva
družba, Ljubljana-Celje-Gorica 2026*

»Ravnikarja avtorice in avtorji, strokovnjaki z različnih področij, ki izhajajo iz slovenskega in
italijanskega znanstvenega prostora (med njimi so Bogdan Kolar, Boris Golec, Liliana Ferrari, Marjan
Turnšek, Tomaž Simčič, Ivo Jevnikar, Martina Orožen, Irena Orel in drugi), uspejo celovito osvetliti.
Glede na to, da je bil doslej največ pozornosti deležen škofov pomen za razvoj slovenskega knjižnega
jezika, ni presenetljivo, da je prav ta razsežnost tudi tokrat v ospredju. Bralka in bralec spoznavata
Ravnikarja kot tenkočutnega oblikovalca na živo ljudsko govorico naslonjenega standardnega jezika,
pa tudi kot kakovostnega prevajalca svetopisemskih besedil, čeprav ostajajo nekatera vprašanja o
usodi njegovih prevodov brez dokončnega odgovora. Vsekakor pa besedilo o prevodu Peteroknjižja
vodi k domnevi, da so jim pot k objavi zaprli tudi tedanji jezikovnopolitični spori v slovenskem pro-
storu. Monografija predvsem daleč preseže uveljavljeni stereotip o tržaškem škofu kot razširjevalcu
neživljenjskih slovničnih oblik, ki se je najbolj prijel zaradi Prešernovega epigrama.«

(Iz recenzije izr. prof. dr. Aleša Mavra)